

TEVÂRİH-İ ÂL-İ SELÇUK'A KİLİSLİ MUALLİM RIFAT TARAFINDAN YAPILAN DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Abdullah BAKIR*

ÖZET

Türk tarihi ve Türk dili açısından büyük önem taşıyan, Anadolu'da kaleme alınan ilk Türkçe yazmalardan sayılan Tevârih-i Âl-i Selçuk üzerine Kilisli Muallim Rifat bir çalışma yapmıştır. Eserle ilgili ilk edisyon kritik çalışması olarak ele alınabilecek bu değerlendirme için Kilisli Muallim Rifat; 1936 yılında Alman Enstitüsü Direktörlüğü aracılığıyla Tevârih-i Âl-i Selçuk'u Berlin'den getirtmiştir. Onun üzerinde detaylı bir değerlendirme yaparak eksikleri ortaya koymuştur. Yapılan değerlendirme onun isteği üzerine, Alman makamları tarafından yazma nüshanın baş kısmına konulmuştur. Bu çalışmamızda Kilisli Muallim Rifat tarafından yapılan değerlendirmenin edisyon kritiği, önemi, Tevârih-i Âl-i Selçuk ve müellifi hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kilisli Muallim Rifat, Tevârih-i Âl-i Selçuk, Edisyon Kritik Çalışması, İlk Türkçe Yazma, Selçuklu Tarihi.

Additional Correction Studie for the Tawarikh-i Al-i Saljuq by Muallim Rifat from Kilis

ABSTRACT

Written in Anatolic muallim Rifat from Kilis carried out a study on the Tevârih-i Âl-i Selçuk, (on of the first Turkish manuscript written in Anatolia) which is of vital importance in termo of Turkish history and Turkish language.

Fort his evalvation wich can be dealt as the first critic study of the edition, Muallim Rifat from Kilis, called Tevârih-i Âl-i Selçuk from Berlin in 1936 via the Diroctorate of German insitute Corrying out a detailed evaluation, he specilied the short comings. Upon his request, this evaluation was put to the beginning of the print by German outhurities. In this study, information about the critic of the edition by Muallim Rifat from Kilis, it importance, Tevârih-i Âl-i Selçuk and outhor will be provided.

Keywords: Kilisli Muallim Rifat, Tevârih-i Âl-i Selçuk, Critical Study Edition, the first Turkish Manuscript, History of the Seljuks.

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Konu edindiği dönemin tarihi, kültürü, medeniyeti için çok önemli bir ana kaynak niteliği taşıyan yazma eserlerin nüshalarının incelenip değerlendirilmesi doğru bilgiye ulaşmak açısından büyük önem taşımaktadır. Çeşitli zamanlarda yazma eserlerin müstensihler tarafından nüshaları çoğaltılmıştır veya tamamının ya da bir kısmının neşri yapılmıştır. Müstensihler nüshaları çoğaltırken genellikle ana nüshaya ulaşamadıkları için en kolay elde ettikleri nüshaları kullanmaktaydılar. İstinsah çalışmaları sırasında müstensihler eserin bazı bölümlerini çıkarmakta, bazı bölümlerine ise kendilerinden veya bazı kaynaklardan eklemelerde bulunuyorlardı. Bazı durumlarda da yazma eserlerin muhtasarı (özeti) yapılmaktaydı. Zaman içerisinde el yazması eserlerin birçoğu yıpranmış, sayfaları yok olmuş ya da okunamaz hale gelmiştir. Bu olumsuz durum ana nüshaya ulaşmayı engellemekte ve ilmi açıdan ihtiyaç duyulan bilgilerin elde edilmesini oldukça güçleştirmektedir.

Sözü edilen olumsuzlukları ortadan kaldırmak, ana nüshalardaki bilgilere sağlıklı bir şekilde ulaşabilmek için nüsha karşılaştırma çalışmasının önemi büyüktür. Ancak edisyon kritik adı verilen nüsha karşılaştırma çalışmalarına, geçmişte belli başlı örneklerin dışında gereken önem verilmemiştir. Türk Tarihi ve Türk Dili açısından büyük önem taşıyan, Anadolu'daki ilk Türkçe yazmaların başında sayılabilecek eser, Yazıcızâde Ali tarafından kaleme alınan *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuḳ* tur. Bu eserle ilgili olarak ilk değerlendirme çalışması geçmişte merhum Kilisli Muallim Rıfat¹ tarafından yapılmıştır.² Bu çalışma Türk tarih yazıcılığında

¹ Kilisli Muallim Rıfat (Bilge) 1874 yılında Kilis'te dünyaya gelmiştir. İstanbul Darü'l-Muallimin okulunu bitirmiş çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve İlahiyat Fakültelerinde hocalık görevlerinde bulunmuştur. Türkoloji alanında çok önemli ilmi çalışmaları olan Kilisli Türk dili, tarihi, kültür ve medeniyeti açısından büyük önem taşıyan kaynakların araştırılması, ilim camiasına kazandırılmasında büyük hizmetleri olmuştur.

² Eserle ilgili olarak daha önce yapılan ancak çok az bir kısmı günümüze gelebilen nesirle, bir edisyon kritik çalışması ile tamamının edisyon kritiğinin yapıldığı bir doktora tez çalışması bulunmaktadır. Bunlardan ilki Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri, Tarih, nr. 332' da kayıtlı olan kitaptır. Osmanlıca olarak kaleme alınan bu eserde *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuḳ*'un çok az bir kısmının neşir çalışması yapılmıştır. Bu neşir çalışmasının kim tarafından yapıldığı hakkında kitapta bir malumat bulunmamaktadır. Sadece ilk sayfaya kurşun kalemle İsmail Hakkı Konyalı ibaresiyle şu not düşülmüştür: “*Bu kitâb Sultân Murâd-ı Şânî tarafından (Yazıcızâde ‘Ali) namında bir zâtındır. Aşlı Topkapı Sarayı’ndadır. Kitâb tab’ edilirken Bahriye matba’asında yanmıştır*”. Bu nottan anlaşılacağı üzere neşir için hazırlanan eserin büyük bir çoğunluğu yanmıştır, bundan dolayı “*Zikr-i es-Sultân Rükne ‘d-dünyâ ve ‘d-dîn Ebû Tâlib Tuğrul bin Arslan -Kasım Emirü ‘l-mü ‘minin-*” bahsinin sonuna kadar toplam 88 sayfa olarak eksik neşredilebilmiştir.

Bu eserin neşirini hazırlayan kimse hakkındaki bilgi, Feridun Nafiz Uzluk tarafından kaleme alınan *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi* adlı eserde şu şekilde verilmektedir: “Adı geçen eserin neşirini hazırlayan Necip Asım Bey’dir. Necip Asım; *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuḳ*’un neşir çalışmalarına Birinci Dünya Savaşı’ndan önce başlamıştır, ancak tamamlamaya muvaffak olamamıştır.” Bu çalışmada neşre esas alınan nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü nr. 1391’de kayıtlı olan

tespit edebildiğimiz en eski edisyon kritik çalışmasıdır. Bunun için Kilisli Muallim Rıfat; *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk*'un Berlin Staatsbibliothek Zu Berlin Ms. Or. Quart. 1823, Vollst'da kayıtlı bulunan nüshasını 1936 tarihinde İstanbul Taksim Alman Enstitüsü Direktörlüğü aracılığıyla getirtmiştir. Eser üzerinde incelemelerde bulunan Kilisli yazmanın değerlendirmesini yaparak bazı eksik bölümler üzerinde düzeltmeler yapmıştır. Yaptığı bu değerlendirme ve düzeltme çalışmasını bir mektupla Alman Enstitüsüne bildirmiş ve yaptığı bunu da yazma eserin baş kısmına konulmasını rica etmiştir. Onun bu isteğini kırmayan Alman makamları; *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk*'un Berlin Nüshasının baş kısmına Kilisli Muallim Rıfat'ın iki varaklık bu düzeltmesini ve kendi el yazısı ile yazdığı mektubunu aynen koymuştur. Çalışmamızda bu değerlendirmenin orijinali ile birlikte tam transkripsiyonlu metnini sunmaya çalışacağız. Yalnız konumuza başlamadan önce *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk*'un müellifi Yazcızâde Ali ve Kilisli Muallim Rıfat'ın çalışmasına konu olan Berlin Nüshası hakkında kısa bir tanıtım yararlı olacaktır.

yazmadır. Neşir esnasında bu nüsha ile Topkapı Sarayı Kütüphanesi Müzesi Revan Bölümü 1390 numarada kayıtlı olan nüsha arasındaki farklar dipnotlarda gösterilmiştir.

İkinci çalışma ise *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk*'un tamamının Transkripsiyon ve edisyon kritiği Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında; Doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Daha sonra Selçuk-nâme adıyla yayınlanmıştır. Bkz. Abdullah Bakır Yazcızâde 'Ali'nin Selçuk-nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği Giriş - Metin – Dizin, Yazcızâde Ali Tarih-i Âli Selçuk (Selçuklu Tarihi) Çamlıca, İstanbul, 2009.

TEVĀRÎH-İ ĀL-İ SELÇUK

İslâm öncesi Türk tarihinden Selçuklu, Moğol, Beylikler Dönemi ve Osmanlıların kuruluşuna kadar geçen dönemin anlatıldığı bir ana kaynak özelliği taşıyan *Tevārîh-i Āl-i Selçuk* adlı eser Yazıcızâde 'Alî tarafından, Osmanlı Sultanı II. Murad'ın (1421/1451) isteği üzerine kaleme alınmıştır. Müellif sultana şu şekilde bir methiye yazmıştır. “*Sulṭān Murād bin Muḥammed Ḥan ki eşref-i āl-i 'Osmān'dandır, pādīşahlığa ensab ve elyākıdır. Oğuz'unḡ kalan ḡanları uruğundan belki Cingiz Ḥanları uruğundan, dağı mecmū'ından ulu aşl ve ulu sūnūkdür, şer' ile dağı 'örf ile dağı. Türk ḡanları dağı kapusına gelüp selām virmege ve ḡizmet itmege lāyıkıdır. Allāhu te'ālā bākī' ve pāyidār kılsun, şoyı 'ālem olduḡca cihāndār u cihānda vār olsun.*”³ II. Murad'a takdim edilen⁴ eserin yazıldığı tarih hakkında nüshalarda açık bir ifade bulunmamaktadır. Bundan dolayı konuyla ilgili inceleme yapan bilim adamları farklı tarihler üzerinde durmuşlardır. Çoğunluk, ittifak ile eserin telif tarihini 827/1423 yılı olarak kabul etmektedir. Eserdeki “*Ger evvelki ḡarfine tāriḡ zam, kılsunā nedir biline keyf-ü kem.*”⁵ ifadesinden yola çıkılarak ebced hesabıyla yazılış tarihi H. 827 olarak tespit edilmiştir⁶.

Yazıcızâde 'Alî; İbn Bībî tarafından yazılan *el-Evāmirü 'l-'Alā'yye fî 'l-umūri 'l-'Alā'yye* adlı Farsça eserin Türkçe'ye çevirisini yaparak *Tevārîh-i Āl-i Selçuk*'un omurgasını oluşturmuştur⁷. Tercüme bir eser ortaya çıkarmak amacıyla işe başlayan müellif, eserin bazı bölümlerini kaldırarak, bazı bölümlerine kendisinden ekler koyarak farklı bir eser meydana getirmiştir. Yazıcızâde *el-Evāmirü 'l-'Alā'yye fî 'l-umūri 'l-'Alā'yye*'nin tercümesine başlamadan evvel baş

³ Yazıcızâde 'Alî, *Tevārîh-i Āl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Bölümü, nr. 1391, vr. 14b.

⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul, Matba' a-yı Âmire, 1342, s. 183.

⁵ Yazıcızâde 'Alî, *Tevārîh-i Āl-i Selçuk*, Staatsbibliothek zu Berlin, Ms. Or. Quart. 1823, vr. 450a.

⁶ Herbert W. Duda, “Zeitgenössische islamische Quellen und das Oğuznāme des Jazygyoğlu 'Alî zur Angeblichen türkischen Besiedlung der Dobrudscha im 13. Jhd. n. Chr.”, s. 138.

⁷ “*Bende-i kimesne bu iki mücellid içinde geçmiş işler ve ḡikāyetleri ki şenir ve şuhūr-ı māziye der Rūm memālikinde ḡādīs ve zāhir olmuşdı. Pārisiden Türkiye dönderip kaleme getürdi ve Cenāb-meāb-ı ḡayāt-asā devlet-i ma'vā a'llāhu ta'ālā ebed^m ve sermed^m ḡazretine mahall-i 'arza yitürdi ve mechūd miḡdārı mebzūl kıldı ümıddir ki eger sehv ve ḡaṭā vāki' olduysa pādīşāḡ ḡazretinüñ efāşılı islāḡ buyurup kalem-i 'afv birle termim el fāsıd dirig aḡyālarki insan nisyāndan ḡālī degil*

'Alî kim du'ā gūy Sulṭındur

Şeyhūñ sevgüsü cismine cāndur

Eger olsa 'āmile verḡḡāş-ıla

Du' ācısıdır şeyhūñ iḡlāş-ıla

Dil-rūḡdan olduḡca cümle şām

ḡudāvendiḡār olduḡun müstedām”

Yazıcızâde 'Alî, *Tevārîh-i Āl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Bölümü, nr. 1390, vr. 234a.

kısma bir *Oğuz-nāme* bölümü eklemiştir. Bu bölümü kaleme alırken Reşīde'd-dīn Fazlullāh'ın (1248-1318), *Cāmi' u 't-tevārīh* adlı eserinden faydalanmakla birlikte,⁸ tarihi Oğuz efsanelerinden ve Uygurca *Oğuz-nāme*'den de istifade etmiştir⁹. İkinci bölüm yazılırken Rāvendī'nin *Rāhatū 's-sudūr ve ayetū 's-surūr* adlı eserinden istifade edilmiştir¹⁰. Ayrıca İbn Bībī'nin kendisi ve ailesi ile ilgili bilgilerin verildiği yerlerin bazıları çıkartılmış, 'Alā'a'd-dīn Atā Melik Cüveynī'ye methiye bölümlerinin yerine Sultan II. Murad ile ilgili methiyeler eklenmiştir¹¹. Yazıcızāde'nin yapmış olduğu eklemelerden dolayı eser Türkiye Selçuklularının tarihinin anlatıldığı kitap niteliğinden çıkıp, İslām öncesi Türk tarihi, Selçuklu, Moğol, Beylikler Dönemi ve Osmanlı tarihinin anlatıldığı bir Türk Tarihi niteliğini kazanmıştır.

Toplam dört bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde Türk ve Moğol boylarının tarihi ile şeceresi ve Oğuz boylarının adlarının nereden geldiği, tamga ve ongunlarının neler oldukları anlatılmaktadır. Boyların tamgaları düzgün bir şekilde çizilerek gösterilmektedir. Metinde bulunan "*Oğuz şu'besi şöyle kim ānuñ şerhi Oğuz-nāme'de ve Cāmi' u 't-tevārīh'de gelür.*" ifadesinden müellifin bu bölümü yazarken Reşīde'd-dīn Fazlullāh'ın *Cāmi' u 't-tevārīh* adlı eserinden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Yazıcızāde 'Alī bu bölüme Dede Korkut ve Akkoyunlu Beyi Kara 'Osmān hakkında bilgiler eklemiştir. Türklerin soyunun Nuh Peygamber'in oğlu Yafes (*Yafet*)'e¹² kadar dayandığının anlatılmasıyla başlanan bu bölümde Oğuz boyları ve uygulanan ikili teşkilat, boyların görevleri, han ve bey olma usul ve sıraları da anlatılmıştır. Oğuz boylarının makam ve mevkilerinin anlatıldığı bölümde Türklerde toy¹³, orun¹⁴ ve ülüş¹⁵ gelenekleri hakkında da bilgiler sunulmuştur.

⁸ "*Oğuz şu'besi şöyle kim ānuñ şerhi Oğuz-nāme'de ve Cāmi' u 't-tevārīh'de gelür*" Yazıcızāde 'Alī, *Tevārīh-i Āl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Bölümü, nr. 1391, vr. 2b.

⁹ Sergey Grigoreviç Agacanov, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul, Selenge Yayınları, 2003, s. 53.

¹⁰ Nihad Sâmi Banarlı, "Yazıcı-oğlu 'Alī ve Selçuknāme (Oğuznāme)", s. 500; Adnan Sadık Erzi, "İbn Bībī", *İA*, V/2, s. 716, bk. Tezin XXIII, XXIV. sayfaları.

¹¹ Abdülkerim Özaydın, "İbn Bībī", *DİA*, XIX, s. 381; İbn Bībī, *el-Evāmirü 'l-Alai 'yye fi 'l-umūr 'il-Āla 'yye (Selçuknāme)*, haz. Mürsel Öztürk, I, s. 11.

¹² Birçok ilmi kaynakta "Yafes" olarak kaleme alınan bu isim Yazıcızāde'nin eserinde "Yafet" olarak yazılmıştır.

¹³ *Toy*, Türk devletlerinde resmi bir görüşme gayesiyle toplanılan veya Türk boylarının, topluluklarının belli bir amaç doğrultusunda bir araya geldikleri toplantılardır. Hükümdarlar çeşitli sebeplerle toy düzenlerlerdi. Bunlar, tahta çıkış toyu, zafer toyu, düğün toyu, doğum toyu, ad koyma toyu gibi toylardır. Bu toylar Türklerde sosyal hayatın düzenlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır; bk. Abdulkadir Donuk, *İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul, 1988, s. 85; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, 2001, II, s. 782-783; İbrahim Kafesoglu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1986, s. 246-247, 336.

İkinci bölüm ise Selçuklu hükümdarlarını, Oğuzlara bağlayarak Büyük Selçuklu tarihine giriş yapar. Selçuklular hakkında övgüler ve boy beylerinin oturdukları mevkiler dile getirildikten sonra, Selçuk bin Dokak (öl. 1009) hakkında kısa bilgiler verilir. Arslan Yabgu'nun (1009-1025) Gazne Hükümdarı Sultan Mahmud (998-1030) tarafından hile ile Hindistan Kalesi'ne¹⁶ hapsedilmesiyle devam eden bölüm, Sultan Mahmud ile yapılan mücadeleler ve Sultan Tuğrul'un tahta geçmesi anlatıldıktan sonra Irak Selçuklularına da değinilerek son bulur. Bu bölüm Rävendî'nin *Rāḫatü 's-sudūr ve āyetü 's-surūr* adlı eserinden alınmıştır¹⁷.

Üçüncü kısım Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna kısaca değinilerek başlar ve *İbn Bībî*'nin kaleme aldığı *el-Evāmīrü 'l-'Alā 'iyye fi 'l-umūri 'l-'Alā 'iyye' nin* aynen Farsçadan tercümesiyle son bulur. Bu bölümde olaylar zıkr-i ifadesiyle başlayan başlıklar altında anlatılmıştır. Tercümeye esas ana metinde bulunan şiirler Türkçeye çevrilmiştir ancak, bazı zor olanları da aynen Farsça olarak verilmiştir. Son bölüm ise Gazan Han (1295-1304)'ın ölümünden sonra Anadolu'daki siyâsî ve ictimâî durum, Osmanlıların mensup olduğu boy ve Anadolu'ya gelişleri anlatılarak son bulmaktadır. Eserin Berlin ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü nr. 1390 nüshalarının sonunda farklı olarak II. Murad'a hitaben yazılan bir manzume bulunmaktadır.

Eser bir bütün olarak ele alındığı zaman İslâm öncesi Türk tarihinden Osmanlıların kuruluşuna kadar geçen dönemin anlatıldığı bir kaynak özelliği taşımaktadır. Oğuz boylarının isimleri, tamgaları, sünükleri ve görevlerinin anlatıldığı kaynaktaki; devlet yönetiminde uygulanan ikili teşkilat, han ve bey olma usulleri dile getirilmiştir. Türklerdeki toy, orun, ülüş adetleri ve uygulaması

¹⁴ *Orun*, Türk hanlarının saraylarında veya devlet törenlerinde, toylarda Türk boylarının alacakları, oturacakları yerlerin tespit edildiği kurallardır. bk. Abdulkadir İnan, "Orun ve Ülüş Meselesi", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I, İstanbul, 1931, s. 121-128.; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, II, s. 782-783; İbrahim Kafesoglu, *Türk Milli Kültürü*, s. 688.

¹⁵ *Ülüş*, kelime manası itibarıyla bölmek, ayırmak anlamına gelmektedir. Eski Türk devlet geleneğine göre ülkenin hanedan üyeleri arasında paylaşılması âdetini ifade etmektedir. Önceleri Oğuz boylarında kesilen etten boylara ayrılan hisseyi ifade ederken, sonraları siyasi manada bir hal alarak ülkenin hanedan üyeleri arasında paylaşılması kuralına dönüştürülmüştür. Ülüş sistemi bilim adamlarınca göçebe devlet anlayışı ve teşkilât sistemine dayandırılmıştır. Abdulkadir İnan, "Orun ve Ülüş Meselesi", s. 123; Osman G. Özgüdenli, *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006, s. 43.

¹⁶ Arslan Yabgu; farklı eserlerde "İsrâil" ismiyle de zikredilmiştir. Burada Hindistan Kalesi olarak adlandırılan yer Kalincar Kalesi'dir. bk. Abdülkerim Özaydın, "Arslan bin Selçuk", *DİA*, III, s. 402, 403.

¹⁷ Adnan Sadık Erzi, "İbn Bībî", *İA*, V/II, s. 716; Nihat Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 1996, s. 168; Herbert W. Duda, *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bībî*, Munksgaard/Kopenhagen, 1956, s. 12.

anlatılmıştır. Eserde Selçuklular Devri ordu sistemi, unvanlar, diğer devletlerle olan ilişkiler, hükümdarların tahta geçiş usulleri ve o devir Anadolu'sundaki yer ve şahıs adları hakkında bilgilere ulaşılabilir.

Nüshalarında ve çeşitli çalışmalarda *Tārīḥ-i Āl-i Selçuk*, *Selçuk-nāme*, *Oğuz-nāme* ve *Moğol-nāme* gibi isimlerle de anılmıştır. Ancak nüshaların baş kısmına yazılan bu adların birçoğu sonradan eklenmiştir. Yazıldığı dönemdeki tarih kitapları için kullanılan ve çeşitli zamanlarda eserle ilgili çalışma yapan bilim adamlarının da kullanmış oldukları “*Tevārīḥ*” (*Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk*) adıyla eseri çalışmamızda değerlendirmeye tabi tuttuk. Kaleme alınalı neredeyse altı asır geçmiş olan bu eser, o kadar güzel bir Türkçe ile yazılmıştır ki, günümüzde bile çok rahat bir şekilde anlaşılabilir düzeydedir. Ayrıca II. Murad dönemindeki ilmi dilde Türkçenin önemini ve devlet içinde Türklük şuurunun hâkimiyetini yansıtan niteliktedir.

YAZICIZÂDE 'ALÎ

Osmanlı tarih yazıcılığının ve Türkçe yazma geleneğinin yaygınlaştığı, Arapça ve Farsça olarak yazılmış olan bütün eserlerin Türkçeye çevirisinin yapıldığı, Türklük şuurunun, ilim, kültür ve sanat çalışmalarının yüksek bir seviyeye ulaştığı bir devir olan II. Murad dönemi (1421-144, 1446-1451)¹⁸ müelliflerinden olan Yazıcızâde 'Ali hakkında fazla bir detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı onunla ilgili bilgilere, yaşadığı devir olaylarını, dönemin kaynak ve müverrihlerini inceleyerek ulaşmaya çalışacağız. Bu dönemde Yazıcızâde unvanıyla anılan iki müellifi bulunmaktadır. Bunlar Yazıcı Sâlih'in oğulları "Yazıcıoğlu Mehmed" ve "Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan"dır.¹⁹ Burada sözünü ettiğimiz şahsiyetlerle II. Murad döneminde yaşamış ve aynı işi yapmış olan Yazıcızâde 'Alî'nin aynı aileye mensup olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu konuyla ilgili kesin bir bilgi olmayışından olsa gerek ki, bu güne kadar böyle bir iddiada bulunulmamıştır. Ancak Paul Wittek, *Der Islam, XX, 1932* dergisinde F. Babinger'in *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke, Leipzig, 1927*" adlı eserinin tanıtımı ile ilgili kaleme aldığı bir yazısında, müellifimiz Yazıcızâde 'Alî'yi II. Murad dönemi müverrihlerinden Yazıcıoğlu Mehmed'in kardeşi olarak anmaktadır²⁰. Bu konu üzerinde önemli çalışmalarda bulunmuş olan Herbert W. Duda da, Yazıcıoğlu 'Alî'nin Gelibolu'lu Mehmed ve Ahmed Yazıcıoğlu'nun akrabası olarak ve Hacı Bayram Veli'nin dînî çevresine bağlı bir kişi olduğunu belirtmektedir²¹. Buna göre Yazıcızâde 'Alî; II. Murad dönemi yazarlarından, Anadolu'da astroloji üzerine kaleme alınan ilk Türkçe eser olarak bilinen *Şemsiyye* isimli eserin müellifi Yazıcı Sâlih'in oğludur. Yazıcı Sâlih'in oğulları Mehmed (öl. 855/1451) ve Ahmet Bîcân (öl. 870/1466)'dır. Babalarının görevinden dolayı Yazıcızâde unvanlarını almışlardır.²² Bizim konumuz olan *Tevārîh-i Âl-i Selçuk*'un yazarı Yazıcızâde 'Alî'nin bu müelliflerle aynı soy ismini taşıması, aynı asırda yaşaması ve aynı mekânda aynı işleri yapmış olmaları onların kardeş olduklarının bir delili sayılabilir. Doğum ve ölüm tarihlerinin tam olarak bilinmemesine rağmen eserini yazdığı tarih tespit edilebilmiştir. Bu tarih,

¹⁸ Necdet Öztürk, *Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299–1466)*, İstanbul, Kitabevi, 2003, s. XXIV.

¹⁹ F. Babinger, "Yazıcıoğlu Mehmed" *Enzyklopädie des Islam*, IV, s. 1268. Âmil Çelebioğlu-Kemal Eraslan, "Yazıcı-oğlu", *İA, XIII*, s. 363–368.

²⁰ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara, y.y., 1988, s. 14.

²¹ Herbert W. Duda, "Zeitgenössische islamische Quellen und das Oğuznâme des Jazygyoğlu 'Alî zur Angeblichen Türkischen Besiedlung der Dobrudscha im 13. Jhd. n. Chr.", *Spisanie Na Bulgarskata Akademiya Na Naukit I İzkustvata Kiniga LXVI*, Sofiya, Peçatnitsa Kinipegraf, 1943, s. 139.

²² Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1998, s. 159, 175–176.

(827/1424) senesidir ki²³, yukarıda sözü edilen Yazıcıoğlu unvanlı Mehmed ve Ahmed Bıcan'ın hayatta buldukları ve Sultan II. Murad (1421-1451) döneminde hizmette oldukları zamana denk gelmektedir. Bu şahsiyetler iyi derece Arapça, Farsça bilmektedirler ve bu eğitimi babalarından almışlardır.²⁴ Anadolu'da tarih yazıcılığının ve farklı dillerde kaleme alınmış Türk tarih ile ilgili eserlerin Türkçeye çevirisinin yeni yeni başladığı bu dönemde sarayda aynı unvanı alan farklı ailelerden kişilerin olması mümkün değildir. Eserinden de anlaşılacağı üzere *Yazıcızâde* 'Alî, iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir, muhtemelen bu eğitimini de Yazıcıoğlu Mehmed ve Yazıcıoğlu Ahmed Bıcan gibi babası Yazıcı Sâlih'ten almıştır.

Sultan II. Murad döneminde sarayda görev yapan Yazıcızâde 'Alî, aynı zamanda Sultanın, Mısır Memlûk Devleti'ne gönderdiği elçilik heyeti içerisinde de bulunmuştur. *Neşri Târîhi (Kitâb-ı Cihân-numâ)*'nde bu durum şu şekilde zikredilmektedir: “*Yazıcıoğlu'nu Mısır'a elçi göndermişdi. Ol dahi... Mısırdan çok armağanlar getürdi.*”²⁵ Yazıcızâde 'Alî Osmanlı sarayında önemli bir dîvân görevlisi, devlet elçiliği²⁶ yapabilecek bir siyaset adamı, o devirde Arapça ve Farsça kaleme alınan eserleri Türkçe'ye çevirebilecek düzeyde iyi dil bilen bir âlimdir. O aynı zamanda Türk tarihine, kültürüne vâkıf millî duyguları yüksek bir şahsiyettir.

²³ Paul Wittek, “Das Datum von Yazıcıoğlu's Oğuznâme”, *Türkiyat Mecmuası*, XIV, İstanbul, Edebiyat Fakültesi, 1965, s. 264. Herbert W. Duda eserin yazılış tarihini, Berlin nüshası'nda bulunan “*ger evvelki harfîne târîh zam, kılursañ nedir biline keyf-ü kem*” ifadesinden yola çıkarak, ebced hesabıyla tarihlendirmiştir (“Zeitgenössische islamische Quellen und das Oğuznâme des Jazyğyoglu 'Alî zur Angeblichen Türkischen Besiedlung der Dobrudscha im 13. Jhd. n. Chr.”, s. 138.

²⁴ Âmil Çelebioğlu-Kemal Eraslan, “Yazıcı-oğlu”, *İA*, XIII, s. 365, 367.

²⁵ Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, I, Ankara, Kültür Turizm Bakanlığı Yayinevi, 1988, s. 239; Nihad Sâmi Banarlı, “Yazıcı-oğlu 'Alî ve Selçuknâme (Oğuznâme)”, s. 499.

²⁶ M. Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İstanbul, Osmanlı Yayinevi, 1982, s. 221.

BERLİN NÜSHASI

Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk'un Berlin Nüshası olarak bilinen eser, Staatsbibliothek Zu Berlin Ms. Or. Quart. 1823, Vollst'da kayıtlı bulunmaktadır. Yazma 456 varak olup her varakta 17 satır bulunmaktadır. İyi bir müstensihin kaleminden çıktığı anlaşılan bu nüsha nesih yazı türüyle kaleme alınmıştır. Ancak 1-28. varaklar arası harekelenmiş daha sonraki bölümlerde harekeleme işlemi yapılmamıştır. Nüshanın kenarları zaman içerisinde yıpranmıştır, yırtılan yerleri kâğıt parçalarıyla yapııştırılarak tamir edilme yoluna gidilmiştir. Berlin nüshasında; Topkapı Sarayı Revan Bölümü Nr. 1391, Paris, Topkapı Sarayı Revan Bölümü Nr. 1390 da kayıtlı bulunan nüshalardaki konular aynen yer almıştır. Nüsha üzerinde daha sonraki zamanlarda yapılan incelemeler sonucu eksik veya yanlış görülen yerler düzeltilmeye çalışılmış, bu düzeltme işleminde rık' a türü yazı kullanılmıştır. Bu düzeltmeyi eser üzerinde kapsamlı bir inceleme yapan Kilisli Muallim Rıfat'ın yapmış olma ihtimali büyüktür.

Nüshanın baş kısmına Kilisli Muallim Rıfat kendi el yazısı ile üç sayfalık bir ek yazmıştır. Buna göre; Kilisli Rıfat nüshayı Taksim Alman Enstitüsü direktörlüğü aracılığıyla 1936 senesinde Türkiye'ye getirterek değerlendirme fırsatı bulmuştur. Yaptığı bu inceleme sonucunda 129-130 numaralı sayfalarının eksik olduğunu tespit etmiş ve eksik olan bu kısmı diğer nüshalarla yaptığı karşılaştırmalar sonucu belirleyip bu ekte belirtmiştir. Yaptığı çalışma esnasında İstanbul nüshaları hakkında kısa bir bilgi de vermiştir²⁷. Kilisli Rıfat'ın 16 Mart 1936 tarihinde yazmış olduğu bu ek kısmından sonra *Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk'un* Berlin nüshası başlamaktadır.

Nüshanın ilk varacağına (v.1a) düşülen kayıta:

“ *Evrak 450.*

Oğuznâme

Şāhib mālik Meḥmed Ağa bin Ḳāsım Paşa bin Ġāzī Beg bin Müsevves Beg

Şāhibuhu ve mālikihu tāriḥ vezīr müşīr rā 'yu 's-şā'ib bi-'l fikr eṣ-şāḳıb āşāfu 'z-zamān el Ġāzī bi-'l-mestān Muhammed Ağa ibni Ḳāsım Paşa ibni Ġāzī Beg ibni Müsevves Beg

Sene 1207 Zilk'āde 26'

İfadesi yer almaktadır. Eser bu ifadeye göre adı geçen Muhammed Ağa tarafından Zilkade 26 H.1207/ 1792 tarihinde istinsah ettirilmiş olabileceği gibi, sonradan esere sahip olan Mehmet Ağa tarafından düşülmüş bir tarih de olabilir.

Berlin nüshasının ilk başlangıcı şu şekildedir:

“^{1.}*Bi 'smi 'llāhi 'r-Raḥmāni 'r-Raḥīm*

²⁷ Yazıcızāde Ali, Oğuznâme (*Tevārīḥ-i Āl-i Selçuk*), Staatsbibliothek Zu Berlin Ms. Or. Quart. 1823, Vollst'e Kilisli Muallim Rıfat'ın yaptığı ek.

² ‘Aded-i hamd-i bî-‘aded ve vüfûr-i sipâs-i bî-‘kıyâs ol Melikü ‘l-mülk celle celâlühü ve ‘amme nevâlühü hazretine ki ...’

Eser kendi içerisinde dört bölüme ayrılmaktadır. Besmeleyle başlayan birinci bölümde Türk boylarının tarihi, Oğuz’un soyu, Türk boylarının tamgaları ve ongunları anlatılmaktadır. İkinci bölüm Büyük Selçuklu Devleti tarihinin dile getirildiği bölümdür. Burada Tuğrul Bey’den Sultan Sencer’e kadar olan dönem konu edilmekte, arkasından da Irak Selçuklularından bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde anlatılan konular; İbn Bîbî’nin eseri *El-Evâmirü ‘l-‘Alâ ‘iyye Fî ‘l-‘Umûri ‘l-‘Alâ ‘iyye*’den tercümeyle anlatılan konulardır. Burada Osmanlı ailesinden ve Anadolu beylerinin şecerelerinden de bahsedilmektedir. Son bölümde ise Türkiye Selçuklularının Moğol akınları sonucu zayıflayıp yıkılmasından, Gazan Han’ın savaşlarından, Osmanlı Devletinin kurulduğu dönemden bahsedilmektedir. Ayrıca bu nüshanın sonunda bir ketebe kaydı ve Osmanlı padişahı II. Murad’a atfen yazılmış bir manzume de yer almaktadır.

Berlin nüshasını diğerlerinden ayıran farkların başında bu nüsha içerisinde konulan iki minyatür gelmektedir. Çünkü diğer nüshaların hiçbirisinde minyatür kullanılmamıştır. 8. varaktan sonra konulan minyatürlerin ilkinde Oğuz’un bir ulu toy düzenleyip kavimlerine ve beylere teşrif verip hilatler giydirmesi ve hepsine bahşişler vermesi anlatılmıştır. Varak 11 den sonra yerleştirilmiş olan ikinci minyatürde ise ulu bir toy düzenleyen Oğuz’un bütün hatunlarını, oğlanlarını, beylerini, çeribaşlarını ve belli kişileri hazır edip yedirip içirmesi, hepsine hilatler giydirip bahşişler vermesi resmedilmektedir. Burada sözü edilen her iki minyatürün zaman içerisinde sayfaları yıpranmış, renkleri solmuş olmasına rağmen tasnifler belirgindir. (bkz. Ek 1-2.)

Ms. of quart. 11523

Vef. Nâtime Risalesinde II 1437

I

۱۵۰

تقسیمه المائنه التبتوی در بکوزلیف

بیک محترم انصاف
 بنام یکی از عجبان و جاهای اوزبکستان که سابقه تاریخی کهنتر از ده دولتی کران ذات عبارتند از کران برلبه که بنامی در بکوزلیف
 چونند که این دو بویوکلی ایلی اوزده جام
 نسخند قسمنه کلنی سفلی بوزده اوجی کهنه فقط بویوک بردار دار اوده عرب کایه نون کاهی اوجی فقط ایله قنوبه
 ایلیله اوزده ده بوزده کران ابر ده اسقانیله : ۱۲۹۰ ده که سفلی بوزده اوزبک ۱۲۹۱ ده که سفلی ابر
 بوزده اوزبک ۱۲۹۲ ده که سفلی بوزده بوزده سوزده دار که بوزده کران قنوبه بوضا اوده دارده
 نسخند صولک تاریخ بوزده ده اسقانه بوزده ۹۰۰ نسخی کهنه
 سوزک جزیانه باقه ده ده اسقانه بوزده باکره بریاره نفاضه واقف اولم وظله ابرم که کهنه بوزده
 اوده ۱۴۹ ۱۵۱ ۱۶۰ اسقانه کی با بوزده
 بوزده ایلی محترم بوزده کوشمان با صد میره اولم نسخند با بوزده در ایلیله بوزده نفاضه ابرم که بوزده
 قبول بوزده دلاره مدینه بوزده بوزده بوزده بوزده بوزده بوزده بوزده بوزده بوزده بوزده
 تاریخ سفلی صولک انصاف
 ۱۲۱ مارس ۱۹۱۶
 ادبیات و تاریخ می علمی
 کتب علم رفعت

Ms. Or. 9046. 11563

و ظالم رجان الیجی کبی صرقلرله (۴) یته یته (۵) اود ایچنه قویرلردی جموعی
 یانوب دتونلری اوج آسمانه ایرشدی و اول سیاستک اودندن جکر لکباب
 و کوزلر پر آب اولدی و هیچ کسمیه شفاعت اتمک مجال اولمادی چون
 سلطانک خشمی و غضبی اول سیاستله یرینه ایرشدی اول کیچه عالم غیبدن
 اول فعل قبیلک و عمل شنیعک بطلانی ظاهر اولدی که دوشنده آتی چوق ملامت
 اندر شیدکه سلطان اول دوشدن غایت قورقدی و اضطراب عظیم برله اویانوب
 اشنه پریشان و پشیمان اولوب ایدردی (۶) که اول بکلرکه بنم هواد لرغده و خدایک لرغده
 روز کار کچورب هر مرم و قال و جدالده جانله دور شرلردی (۷) غایت عباوت
 و جهانلتن هلاک ادب الدن چقردم بیت

چون جامزدست رفت قرابه شکست خابیدن لبچه سود مالیدن دست

و قتلون بکلری غایت ملامت اتدی که نیکون ول وقت بندن مناصحت درینغ ایدوب
 غضیم اودنی ضراعت و شفاعتله سویندر مدد کزدیدی آنلر عذر لردیلدیله و اول حاله تقدیر
 بر تانی و قضای آسمانی یه حواله تلدیله اول قورخور (۸) و وهمن سلطان دق و سدرل بنجی مستولی
 اولوب ضعیف اولدی و حاذق صیبدلر اطراف و جوانیدن کتوردر جموع اول رنجورک (۹) معا لجه
 در مانده قالدلر ایتدر که سیواسک صوی سلطانک مبارک مزاجنه و بو مرضه موافق دکلدر
 ویران شهره واروب آنده منزل مرتب اندر شویدکه ملاطیه دن فرات صوی سلطانک
 شرابخانه سنه دست بدست هر کون کلپردی عاقبت عافیت بولدی و اول مرضلرله
 بوجهان فانی دن بکلی اعراض قلوب در لکدن امیددی قطع اولدی و اول نومیدلک

(۱) صرقلرله (۲) یته یته (۳) ایدردی (۴) دور شرلردی (۵) رفت و قرابه
 (۶) سود مالیدن (۷) اول قورقو (۸) اول رنجورک (۹) یا کلیدر
 ۱۲۹۰ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱
 ۱۲۹۰ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱ ۱۲۹۱
 (مختصره بی صمه ۸۱) بقیه

سهانولده کی ساتھو واپار

۱۲۹۰	نوشند صولندہ کتبہ و تاریخ پندر	طی ۴۹	حجمی ۲۶۹	بابی پنج دو کتبہ
۱۲۹۱	صولندہ کتبہ پندرہ تاریخ واپار ۱۹۵۱	طی ۱۷	حجمی ۲۷۷	بابی پنج دو کتبہ
۱۲۹۲	صولندہ کتبہ و تاریخ پندر	طی ۴۱	حجمی ۲۰۴	بابی پنج دو کتبہ
۱۲۹۳	صولندہ کتبہ و تاریخ پندر	طی ۱۷	حجمی ۲۰۸	بابی پنج دو کتبہ

بود وقت کتبہ (۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲) ساتھو واپار در
 مختصر یہی ترجموں اور حیدر پندر
 ایک قسمی تشکیل اور پندر
 ایجنڈہ کتابہ پندر، قانوں سلیمان زمانہ ترجمہ پندر

۱۲۹۰ نوشی بر لیبہ نوشند عینی در وماندر
 ۱۲۹۱ تمام پندر فوط لیبہ نوشند فندر
 ۱۲۹۲ یا کتبہ حداد لیبہ بر لیبہ نوشند فندر

۱۲۹۰ (ملکشاہ) دی صولندہ (رکباروں) محمد پندر (سجی) محمود پندر (طفرک پندر) محمد پندر
 ۱۲۹۱ (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) سلیمان پندر (محمد پندر) اسلام
 ۱۲۹۲ (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر
 ۱۲۹۳ (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر (ملکشاہ) محمد پندر
 سونو لیبہ اول لیبہ اول (بابی پنج دو کتبہ) یا اول ملک احمد صولندہ تاریخ پندر
 پندر سونو لیبہ اول لیبہ اول (بابی پنج دو کتبہ) یا اول ملک احمد صولندہ تاریخ پندر
 پندر سونو لیبہ اول لیبہ اول (بابی پنج دو کتبہ) یا اول ملک احمد صولندہ تاریخ پندر

KİLİSLİ MUALLİM RIFAT'IN YAPTIĞI NÜSHA KARŞILAŞTIRMASININ TRANSKRİPSİYONU (YAZI ÇEVİRİMİ)

(Metnin transkripsiyon çalışması yapılırken tüm harfler transkripsiyon alfabesine göre yazılma yoluna gidilmiştir. Tırnak içerisinde gösterilen [1b]rakamlar Kilisli Muallim Rifat'ın yaptığı çalışmanın varak numarasını satır başlarına yazılan rakamlar (1) ise satır numaralarını göstermektedir.)

1b

Taksim Alman Enstitüsü Direktörlüğüne

1-Pek muhterem efendim

2-Benim gibi bir âcizin ricası üzerine Berlin'deki Selçuk-nâme'yi getirtmenizden dolayı gerek zatiâlinize gerek Berlin Kütüphanesi direktörlüğüne

3-çok teşekkür eder ve bu büyüklüğü, iyiliği unutamam

4- nüshanın kıymetine gelince sakameti yüzde üçü geçmez, fakat büyük bir değeri var, oda Arab kâfiyla Türk kâfinin üç nokta ile tefrik

5-edilmiş olmasındadır. Bizdeki nüshalar ise daha sakametlidir. 1390 da-ki sakamet yüzde onu bulur. 1391 deki sakamet ise

6-yüzde onu geçer. 1392 deki sakamet ise yüzde beşe yakındır. Şu kadar var ki bu kâfin tefriki cihetinde bazen hatalar da vardır.

7-Nüshanın sonunda tarih yoksa da, her halde yazılışı 900 senesini geçmez.

8-Sözün cereyanına bakarak mütalaa ederken yalnız bir yaprak noksana vakıf oldum ve zan ederim ki başka yoktur,

9- oda 129 ile 130 arasındaki yapraktır.

10-bu yaprağı muhterem Profesör Houtsma'nın bastırılmış olduğu nüshadan yazdım. Ve saray nüshalarını da mukabele ederek farklarını gösterdim.

11-Kabul buyururlarda mezkûr yaprak yerine konulursa bunu kendim için bir şeref ad ederim.

12- Baki saygılarımı sunarım efendim. 13 Mart 1936 Edebiyat Fakültesi Aciz Muallimi Kilisli Muallim Rifat.

2a

1-Vaqtinde bu iki beyti dürri şehvâr²⁸ gibi âbdâr tab' ı mevzûnundan nazm itdi ve âb-ı

2-selsâl ve zülâl-i mu' in gibi inşâ kıldı. **Beyt**

3-biz cihâni²⁹ terk idüb gitdik,

Bir nice dilde berk idüb gitdik.

4-şimdiden girû tevbet³⁰ irdi size,

Nitekim evvel irmişdi bize

²⁸ 1392 şâhvâr

²⁹ 1391, 1392 bir cihâni ki [(ki) olmazsa vezin bozulur] Rif' at

³⁰ nevbet

5-ve buyurdu ki bu ebyâtı türbesi kapusındaki maħrûse-i Sivasda mübârek
‘ahdinde binâ

6-itdürdiği darü ’ş şifâda ki yapılmış-ıdı, naħr ve naħş itdiler. Andan şöıra ‘aql u
uşşı-y-ıla

7-bidâr u huş-yâr *Radîtü bi’llâhi rabbâ ve bi’l-İslâmi dînâ ve bi-Muħammed
şalli’am³¹ nebiyyâ*

8- *ve bi’l-Ķur’an-ı imâmâ ve bi’l-ka‘betü kıblete ve bi’l-mü’minîn ihvânâ* okuya
okuya cihândan naħl idüb

9-dar ’ül-ķarâra müteveccih oldı. Ve cennât-u ‘adn derecâtına taşâ‘ud ķıldı. Ve dâr-
1

10-fenâdan rihlet idüb dar-ı beķâyâ ihtiyâr itdi. Ümizdür ki Hak Te‘âla anuñ

11-ħasenâtını ķabûl idüb seyyi’âtını maħv ide. Zîrâki âfâķı âfâtdan emîn itmişdi.

12-Ve taḃ‘ı kerîmi âzârdan âzâd olub, kimesne anuñ şirîn ağzından telh söz

13- işitmemiş-idi *Ve’llâhü gaffâru’z-zünûbi ve settârü’l-‘uyûbi*. Andan şöıra ânı
sulţân

14- ‘Alâ’â’d-dîn culûsundan şöıra Sivas darü ’ş-şifâsında defn idüb Rıdḃvâna teslîm

15-itdiler. Ve tîre laħdi anuñ mübârek çeşnisiyle münevver ve muaţtar ķaldılar.
Nazm³²

2b

1-ve zâlimler cân alıcı gibi şırıklar-ıla³³ yite yite³⁴ od içine ķoyurlar-ıdı mecmû‘ı

2-yanub düünleri evç-i âsumâna irişdi. Ve ol siyâsetüñ odından cigerler kebâb

3-ve gözler pür-âb oldı. Ve hiç kimseye şefâ‘at itmege mecâl olmadı. Ķün

4-sulţânüñ hışmı u ģazâbı ol siyâset-ile yirine irişdi ol gice ‘âlemi ģaybdan

5-ol fi‘l-i ķabîhün ve ‘amel-i şeni‘ün buţlânı zâhir oldı ki düşünde ânı çok melâmet

6-itdiler. Şöyle ki sulţân ol düşden ģayet ķorķdı. Ve ıztırâb-ı ‘azîm birle uyanub

7-işine perişân ve pişimân olub iderdi³⁵ ki “Ol begler ki benüm hu‘âdârlıģımda ve
ħidmetķârlıģımda

8-rûzigâr ģiçürüb her mühim ve ķıtâl ü cidâlde cânile dürüşirlerdi³⁶ ģâyet ģabâvet

9-ü cehâletten helâk idüb elden ķıķardım. Beyt

10-ģün câm-ı ez-dest reft-i ķırâbe şikest³⁷ ģâyiden leb ģi-sûd mâliden³⁸ dest

³¹ şallı‘allâhu aleyhi vesellem

³² 1390, 1391, 1393 ebyat.

(hata ve sevab) Şu yapraķ Houtsma nüshâsından yazıldı şahife 186: 1390 nüshâsında 82 ncı varaķda,
1391 nüshâsında 152 ncı varaķdadır, 1392 nüshâsında 189 ncı varaķdadır.

³³ 1390, 1391, 1392 şırıklarılı

³⁴ 1390,1391,1392 yite yite.

³⁵ 1391, 1392 eydüridi

³⁶ 1391 dürüşürleridi

³⁷ reft ü ķırâbe (Muhtaşar İbn Bibi şahife 81)

³⁸ sûd u mâliden (ħaţâ ve şevâb)

11-Ve kalan begleri gāyet melāmet itdi ki niçün ol vaqt benden münāṣaḥat dirīg idüb

12-ğazabım odını darā'at ve şefā't-ile sevindirmedüñüz didi. Anlar 'özürler dilediler ve ol ḥāli taqdīr-i

13-rabbāni ve қаза-yı asumāniye ḥavālet kıldılar. Ol қorқu³⁹ ve vehimde sulṭāna dıqқ u silāl [Sill: verem hastalığı anlamına gelmektedir.] renci müstevli

14- olub z' aif oldu. Ve ḥāziq ṭabibler eṭrāf u cevānibden getürdiler. Mecmū' ol rencürüñ⁴⁰ mü' ālecesinde

15- dermānde қaldılar. Eydiler ki Sivas'ın şuyı sulṭānuñ mübarek mizācına ve bu marāza muvāfiq degüldür.

16-Virān-şehre varub anda menzil-i müretteb ittiler. Şöyle ki Malaṭıyya'dan Furat şuyı sulṭānuñ

17-şarab-ḥānesine dest be-dest her gün gelirdi. 'Aqıbet-i 'āfiyet bulmadı ve ol marāzalar-ıla

18-bu cihāni fāniden be-küllü i' raz қılıb dirlikden ümüdi kaṭ' i oldı ve ol nevmidlik

3a

1-İstanbul'daki Selçuk-nâmeler

2-İstanbul'da dört nüsha var, dördü de Topkapı Sarayı Kütüphanesindedir. Numaraları şöyledir.1390, 1391, 1392, 1393

3-1390 nüshasının sonunda ketebe ve tarih yoktur 23 satır hacmi 18, 9, 26, yazısı nesih ve harekesiz

4-1391 sonunda ketebe yoktur. Tarihi var sene 951 de yazılmıştır. 17 Satır hacmi 5, 22, 7, 37, yazısı nesih ve harekelidir.

5-1392 sonunda ketebe ve tarih yok 21 satır, hacmi 21, 3, 30, yazısı nesih ve harekesiz

6-1393 sonunda ketebe ve tarih yok 17 satır, hacmi 17, 8, 25 yazısı rıkaya yakın bir nesih.

7- bu dört nüshadan (1390.1391.1392) Selçuk-nâmeler 1392 muhtasar İbn Bibi tercümesinin üçte biridir, ikinci kısmını teşkil idebilir içindeki ibareye göre Kanuni Süleyman zamanında tercüme edilmiştir.

1390 nüshası Berlin nüshasının aynıdır ve tamdır.

1391 tamam bir nüshadır fakat Berlin nüshasından farklıdır.

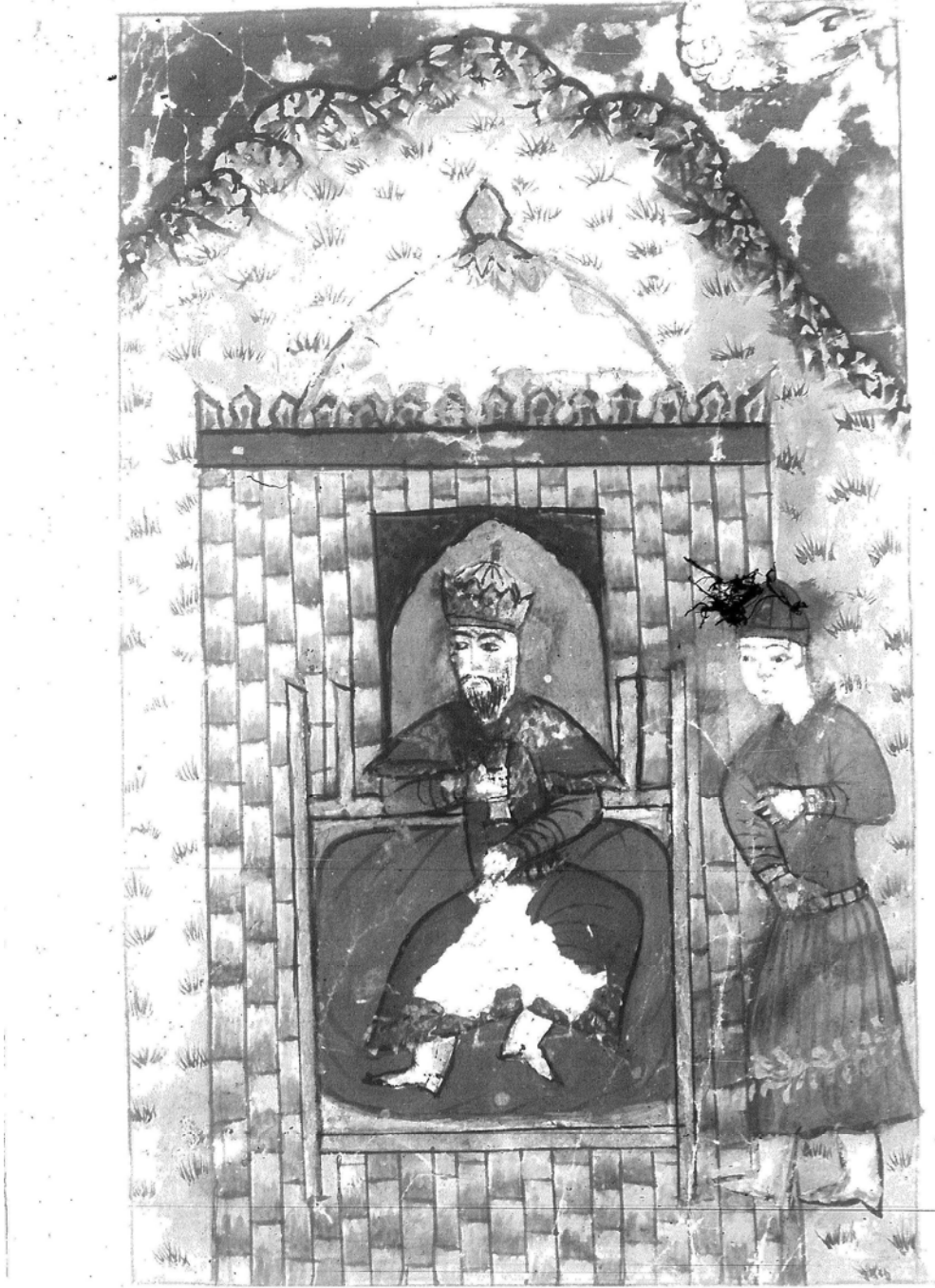
1392 yalnız cildi evvel ise de Berlin nüshasından farklıdır.

1391, 1392 de (Melikşah) dan sonra (Berkiyaruk Mehmed bin Melikşah, Sencer, Mahmud bin Melikşah, Tuğrul bin Mehmed bin Melikşah, Mesud bin Mehmed bin

³⁹ ol қorқu 1392

⁴⁰ ol rencürüñ 1390, 1391, 1392 [(rencürüñ) yañlışdur] Rıf' at

Melikşah, Melikşah bin Mehmed bin Melikşah, Mehmed bin Mahmud bin Melikşah, Süleyman bin Mehmed bin Melikşah, Arslan bin Tuğrul bin Mehmed, Tuğrul bin Arslan) bahisleri mevcut iken (1390) nüshasında Melikşah'dan sonra Rum Selçukilerinin birincisi olan (Süleymanşah'a) Kutalmış'dır nasıl ki Berlin nüshasında böyledir. Şunlardan anlaşılır ki eserin müellifi olan (Yazıcıoğlu Ali) ya evvela Melikşah'dan sonrasını yazmamış, muahharen diğer bir nüshasına alaka itmiştir. Yahud evvela yazdığı halde muahharen tam itmiştir. Bu suretde mezkûr Selçukname iki nevi oluyor 1- ilaveli 2- ilavesiz. Rifat.

Berlin Nüshası: 8 b

Berlin Nüshası: 9 a

Berlin Nüshası: 11 b

Berlin Nüshası: 12 a

Kaynakça

- AGACANOV, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul, Selenge Yayınları, 2003.
- AZAMAT, Nihat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilimdalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1996.
- BABINGER, Franz, “Yazijioghlu Mehmed”, *Enzyklopedia des Islam*, IV
- BAKIR Abdullah, Yazıcızâde ‘Alî’nin Selçuk-nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği Giriş-Metin-Dizin,(Basılmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- BAKIR Abdullah, *Yazıcızâde Ali Tevârih-i Âli Selçuk [Selçuklu Tarihi]*, Çamlıca, İstanbul, 2009.
- BANARLI, Nihad Sâmi, “Yazıcı-oğlu Ali ve Selçüknâme (Oğuznâme)”, *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. 499-500.
- BAYRAK, M. Orhan, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İstanbul, Osmanlı Yayınevi, 1982.
- BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul, Matbaa-yı Amire, 1342.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1998.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil-Eraslan Kemal, “Yazıcı-oğlu”, *İA*, XIII, 1988
- DONUK, Abdulkadir, *İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul, 1988.
- DUDA, Herbert W., “Zeitgenössische Islamische Quellen und das Oğuznâme des Jazygyoğlu ‘Alî zur Angeblichen Türkischen Besiedlung der Dobrudscha im 13. Jhd. n. Chr.”, *Spisanie Na Bulgarskata Akadamiya Na Naukit İ İzkustvata Kınıga LXVI*, Sofiya, Peçatnitsa Kınıpegraf, 1943.
- DUDA, Herbert W., *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bībī*, Munksgaard / Kopenhagen, 1956
- ERZİ, Adnan Sadık, “İbn Bībī” *İA*, V
- GORDLEVSKİ, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara, y.y., 1988
- İBN BİBİ, *el-Evamirü ‘l-Alai ‘ye fi ‘l-Umūri ‘l-Ala ‘iyye (Selçüknâme)*, I-II, Hazırlayan, Mürsel ÖZTÜRK, Ankara, Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi, 1996..
- İNAN, Abdulkadir, “Orun ve Ülüş Meselesi”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I, İstanbul, 1931.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1986.
- NEŞRİ, Mehmed, *Neşri Tarihi*, I, Ankara, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınevi, 1988.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “*Arslan bin Selçuk*”, *DİA*, III

- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “*İbn Bîbî*”, *DİA*, XIX;
- ÖZGÜDENLİ, Osman G. *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006.
- ÖZTÜRK, Necdet, *Fatih Devri Kaynaklarından Düstürnâme-i Enverî Osmanlı Tarihi Kısmı* (1299–1466), İstanbul, Kitabevi, 2003.
- WITTEK, Paul “Das Datum von Yazıcıoğlu’s Oğuznâme”, *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1965, XIV, s. 263-265.
- YAZICIZÂDE ‘Alî, *Oğuznâme (Tevârih-i Âl-i Selçuk)*, Staatsbibliothek zu Berlin Ms. Or. Quart. 1823, Vollst.
- YAZICIZÂDE ‘Alî, *Selçuknâme*, İstanbul, Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, nr. 332.
- YAZICIZÂDE ‘Alî, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Bölümü, nr. 1391.